

Språk

TIDNINGEN

Published on *Språktidningen* (<https://spraktidningen.se>)

[Hem](#) > Härmed tecknar jag dig...

Härmed tecknar jag dig...

Inlagt av par.dalhielm.admin mån, 09/25/2017 - 11:01

Den som är bekant med Michael Blakes roman *Dansar med vargar* känner till att titeln syftar på huvudpersonens namn. I berättelsen kommer den amerikanska soldaten John Dunbar i kontakt med en nordamerikansk ursprungsbefolkning, och blir så småningom accepterad som medlem i gruppen.

Ett avgörande ögonblick är när det visar sig att medlemmarna har "döpt" Dunbar till *Dansar med vargar* – en beskrivning av relationen mellan honom och en varg som har för vana att komma till hans utpost. Det nya namnet visar på att *Sparkande fågeln*, *Vind i sitt hår* och de andra medlemmarna talar om Dunbar och tycker att han är värd att föräras ett "riktigt" namn. Det är ett stort steg i hans integrering i deras språk och samhälle.

Beskrivande namn som dessa har utgjort en traditionell namngivningskultur bland till exempel amerikanska ursprungsbefolkningar. Det kan tyckas exotiskt, men faktum är det finns en minoritetsgrupp i Sverige som gör på precis samma sätt: teckenspråkiga döva.

Det svenska teckenspråket – ett av uppåt tvåhundra kända teckenspråk i världen – är erkänt i svensk lag. Språklagen från 2009 säger att det finns "[...] ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket".

De som har kontakt med döva och deras språk vet att gruppen ofta definierar sig som en språklig och kulturell minoritet. Och en punkt där döva tydligt skiljer sig från majoritetsgruppen är just i fråga om namn. På teckenspråk refererar man till andra personer med hjälp av något som brukar kallas *persontecken*, som kan sägas vara personens teckenspråksnamn.

Ett persontecken är helt enkelt ett teckenspråkstecken som används som ett namn, en "etikett" som refererar till en individ. Teckenspråket använder sig också av det som brukar kallas *bokstaving*, alltså att man "stavar" skrivna ord med hjälp av handformer som motsvarar bokstäver. Bokstaving utgör dock bara en minimal del av teckenspråket. Men för just namn är bokstavingen lite viktigare, eftersom det gör att man kan stava sitt "skrivna namn" på teckenspråk.

En flicka som heter *Agnes* kan till exempel bokstavera namnet A-G-N-E-S med enskilda handformer. Antingen är hela namnet bokstaverat, eller så förkortar man det till enbart första bokstaven.

Men de flesta personer som har kontakt med teckenspråkiga har också ett eget persontecken, ett tecken som oftast är helt frikopplat från ens skrivna namn. Ett persontecken är behändigare än bokstaving, eftersom bokstaving i regel tar längre tid att teckna än ett enda tecken.

Själva namngivandet kan ske ganska plötsligt. Ett exempel är en döv vän till mig, som gärna klädde sig i märkeskläder under skoltiden. En dag kommenterade en lärare hens klädsel med en skämtsam kommentar om att hen måste vara bortskämd som kan ha råd med sådana dyra kläder. Och med den kommentaren fick personen persontecknet "Bortskämd".

Tomas Hedberg gjorde på 1980-talet en omfattande dokumentation av drygt 3 000 persontecken i Sverige. I och med denna kartläggning kan man fastställa fyra huvudtyper av persontecken:

Utseende: beskriver hur en person ser ut.
Göranden: beskriver vad en person gör.
Bakgrund: beskriver personens härkomst.
Namn: beskriver personens skrivna namn.

Persontecken som beskriver *utseende* kan vara kopplade till personens fysiska drag, frisyr eller kläder. Man kan därför hitta namn som "Fräknig-näsa", "Smilgrop", "Krullhår" och "Hårlock".

De persontecken som beskriver *göranden* kan referera till personens intresse, yrke, beteende, humör, någon typisk gest eller rörelse som personen gör. Därmed kan man hitta namn som "Fotboll", "Skratta" och "Klia-sig-på hakan".

Om man har ett persontecken som i stället beskriver ens *bakgrund* kan tecknet referera till ens hemland, hemstad eller vara ett tecken ärvt från någon släkting. Precis som man kan referera till en person från Tyskland med smeknamnet *Tysken* kan man ge persontecken som är detsamma som tecknet för personens (tidigare) hemland. Det ska förstås påpekas att länder, städer och andra platser har sina egna tecken, till exempel "Krona" som också betyder

'Stockholm' och "Känguru", som också betyder 'Australien'.

Den sista typen av persontecknen relaterar direkt till personens skrivna *namn*. Här hittar man diverse olika typer av namnrepresentationer. Till exempel kan någon som heter *Björn* få tecknet "Björn" och någon som heter *Sten* kan få tecknet "Sten", eftersom ett tecken redan finns för samma form. Ibland kan man få ett tecken som påminner om ens namn, till exempel tecknet "Sur" om man heter *Sture*, eller "Fin" om man heter *Josefin*. Kopplingen till ordformen kan även vara indirekt, så att någon med efternamnet *Fleur*, *Florin* eller *Florén* får persontecknet "Blomma".

För vissa namn finns även ett konventionellt tecken, som inte betyder samma sak som namnet. Namnet *Anders* kan till exempel alltid representeras av tecknet "Busig". Det sägs att det en gång i tiden fanns en särskilt busig döv pojke vid namn Anders som fick "Busig" som persontecknen, och att detta tecken sedan börjat användas för andra med det skrivna namnet *Anders*. Men en Anders kan förstås också få ett helt annat tecken som beskriver just den specifika Anders.

För teckenspråket är inte bara handrörelserna viktiga, utan särskilt ansiktet är en nödvändig del i tecknandet. Det kan innebära att man "mimar" ett ord eller namn med munnen samtidigt som man gör en handgest. Som exempel kan man se att handgesten för "Anka" tillsammans med ett mimat *Kalle* syftar till persontecknet för Kalle Anka. Javisst, inte bara människor har persontecknen, utan även husdjur och fiktiva karaktärer.

Av dessa olika personteckensvarianter verkar utseendetecknen generellt vara de vanligaste. I en internetenkät som jag gjorde visade sig 41 procent av över sjuhundra döva, hörselskadade och hörande i Sverige ha ett persontecknen relaterat till utseendet. 32 procent har ett görande-tecknen och 16 procent ett namn-tecknen. Endast 2 procent har ett persontecknen som relaterar till bakgrund. Resterande har ett persontecknen som inte tillhör någon av dessa huvudtyper.

Det mest intressanta med denna undersökning var att man kunde se att det har skett en tydlig förändring av de olika typerna över tid. Sorterat på det årtionde då personen har fått sitt tecken, det vill säga när personen har "döpts", visade det sig att utseende-tecknen har minskat konstant under åren 1950–2010. Särskilt tydligt är detta bland kvinnliga namnbärare. Det pekar på en trend inom namngivningskulturen som innebär att persontecknen fokuserar mindre och mindre på yttre egenskaper.

Det speciella med persontecknen är att man inte får det på samma sätt som sitt juridiska, skrivna namn. I de fall då en döv person har döva, teckenspråkiga föräldrar – de flesta döva har själva hörande föräldrar – får man ofta ett persontecknen tidigt, redan som spädbarn. Andra döva får normalt ett persontecknen först när de börjar skolan, och då oftast av sina kompisar.

Det kan vara lätt att tro att persontecknen är en sorts smeknamn, eller i vissa fall öknamn, men så är inte fallet. Ett persontecknen är det namn som används på teckenspråk för en individ, oavsett formalitetsnivå.

Det vanliga sättet att introducera sig själv på är att bokstavera sitt skrivna namn, följt av persontecknet, till exempel: *Hej, jag heter A-G-N-E-S. Mitt persontecknen är "Smilgrop"*. På så vis vet man att just den här "Smilgropen" heter *Agnes* och inte *Ellen* eller *Maryam*. Och inte heller *Markus* – för de flesta persontecknen kan användas oberoende av kön.

Precis som liknelsen med *Dansar med vargar* så är persontecken en stark identitetsmarkör i dövsamhället. Att man har ett persontecken tyder på att man själv är med i gruppen eller åtminstone har sådan kontakt med gruppen att dess medlemmar ofta talar om en. Tecknet kommer normalt sett från gruppen; det är de döva som döper dig, inte du själv.

Persontecknet som identitetsmarkör och kulturbärare framkom tydligt i min undersökning, där de medverkande var överväldigande positiva till sitt persontecken. Detta brukar gälla även om namnet för en utomstående verkar vara ett öknamn, som "Bortskämd" och "Yxa-i-knäet", för en person som varit med om en olycka vid vedklyvning.

Men man kan också få ett persontecken utan att ha någon kontakt med döva själv. Detta gäller framför allt kända personer, som talas om på teckenspråk utan att de har någon koppling till gruppen eller språket. Här kan vi se *Michael Jackson*: "Hårslinga-över-pannan", *August Strindberg*: "Litet-hakskägg", *Elvis Presley*: "Polisong", och *Charlie Chaplin*: "Snurra-på-käpp". Och för att återknyta till *Dansar med vargar*, och krigaren *Vind i sitt hår*, finns ett tecken för *Donald Trump* som är just "Hår-som-viftar-i-vinden".

Se fler persontecken på teckensprakslexikon.su.se

Carl Börstell är språkforskare med särskild inriktning mot teckenspråk vid Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.

Issue:

7/2017

Type:

Article

Writer:

- Carl Börstell

Page:

52-57

Part:

1

Image text:

August Strindberg är en av många som har ett persontecken kopplat till utseendet. Hans tecken betyder "Litet-hakskägg".

Preamble:

Om du har kontakt med teckenspråkiga kanske du har fått ett särskilt tecknat namn – ett persontecken – som du inte själv har valt.

factbox:

2 x svenskt teckenspråk

Teckenspråket är ett fullt utvecklat naturligt språk, och det finns åtminstone ett par hundra teckenspråk i världen. Det svenska teckenspråket är ett helt eget språk.

I Sverige finns minst 10 000 döva teckenspråksanvändare och många gånger fler

hörselskadade och hörande, till exempel släkt och vänner till döva, som använder teckenspråket regelbundet.

Två frågor till Carl Börstell

Vilket är ditt eget persontecken?

– Jag har haft flera. En döv teckenspråklärare gav mig namnet 'snedlugg' på en kurs i Västanvik. När jag senare arbetade i Israel, med deras olika teckenspråk, fick jag ett initialtecken med handformen för den hebreiska bokstaven ׁ, 'qof', eftersom det är första bokstaven i mitt namn på hebreiska. Några döva kolleger i Stockholm har använt tecknet 'anka' för 'Kalle Anka' – som ibland används generellt för *Kalle/Calle*.

Vilken är din relation till teckenspråket?

– Jag får ofta frågan om jag kan teckenspråk för att jag har någon döv släkting eller så, men det är ingen i släkten som har haft kontakt med vare sig döva eller teckenspråk. Jag kom in i språket tack vare mitt intresse för språkvetenskap, helt enkelt.

Källa till webbadress: <https://spraktidningen.se/artiklar/2017/09/harmed-tecknar-jag-dig>